

УДК 329(410)

Чорняк З.С., ЛНУ імені Івана Франка

ЗМІНИ В ОРГАНІЗАЦІЙНІЙ СТРУКТУРІ ЛЕЙБОРИСТСЬКОЇ ПАРТІЇ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА: ЧИННИКИ ТА ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ

Стаття присвячена аналізу чинників, які вплинули на зміни в організаційній структурі Лейбористської партії Сполученого королівства. Автор підкреслив характер і особливості трансформації на кожному етапі, починаючи від заснування партії, до керівництва Т. Блера та визначив причини і наслідки змін у партійній структурі.

Ключові слова: партійна структура, організаційна структура, баланс сил, нові лейбористи, політичні актори, Лейбористська партія, партійна система Сполученого королівства.

У 1997 році, після тривалого періоду протистояння, Лейбористська партія виграла вибори з великим відривом голосів. Їм вдалося домогтися цього результату після глибокої трансформації, яка базувалася на змінах в структурі та ідеології партії. Ключові зміни відбулися в організаційній структурі. Зміни в організаційній структурі, відповідно, вплинули на баланс сил всередині партії, який визначає характер прийняття рішень та напрямок політики всередині партії.

Дослідження присвячені аналізу британської партійної структури можна простежити назад до двадцятого століття і робіт М. Дюверже. На його думку, структура є «найбільш синтетичним компонентом, який в значній мірі залежить від цілого ряду чинників (ідеології, цілей, соціальної бази і т.д.)». [3, с. 324] У Лейбористській партії тип організаційної структури визначає баланс сил усередині партії, в якій боротьба за формування політики відбувається між трьома різними суб'єктами. В своїх працях М. Дюверже проаналізував, як окрім від впливу на керівництво партії, партійна структура впливає і на формування її ідеологічного спрямування та передвиборчих програм.

Дослідження структури Лейбористської партії були продовжені низкою міжнародних вчених. Найбільший внесок було зроблено О. Громико [5], Г. Дейганом та М. Коулом [1], А. Мюленом [10], Г. Пуле [12] та А. Річардсом [13]. Особливо треба відзначити дослідження А. Річардса. У своїй роботі «Життя і душа партії: причини і наслідки організаційних змін в британській Лейбористській партії з 1979 року», вчений досліджував причини нововведень і змін в структурі і політиці Лейбористської партії на різних етапах її існування та з'ясував «як» і «чому?» це сталося. Значним науковим внеском цього дослідження, на нашу думку, є аналіз емпіричних даних, газетних статей, партійних архівів, спогадів та інтерв'ю. За допомогою такого аналізу можна оцінити вплив різних чинників на неформальну структуру партії і на характер творення політики на різних етапах її існування, після Другої світової війни.

Проте, навіть в роботах цих дослідників дуже мало уваги приділяється процесу трансформації партійної структури і впливу змін в структурі партії на прийняття рішень і формування програмної політики партії. Саме тому, метою даною статті є чітке та послідовне висвітлення процесу трансформації в структурі партії та вплив цього процесу на партію, з виділенням перехідних фаз та аналізом ключових показників партійної структури.

Р. Колінз [2, с. 5-8], аналізуючи Лейбористську партію, визначив три основні етапи трансформації партійної структури. На його думку, така класифікація є найбільш актуальною, оскільки вона заснована на ключових змінах, які відбулися під час головування конкретних лідерів партії:

- Від заснування до керівництва М. Фути (1906-1981);
- Від керівництва М. Фути до керівництва Тоні Блера (1983-1997)
- «Новий лейборизм» Тоні Блера (1997-2007).

В рамках кожного із зазначених вище етапів, можна виділити п'ять ключових індикаторів. На нашу думку, розгляд закономірностей трансформації на основі цих показників допоможе чітко виявити характер трансформації партійної структури:

- Особливості та роль членства;
- Характер прийняття рішень всередині партії;
- Метод обрання лідера;
- Характер взаємовідносин центру зі ланками;
- Особливості та роль керівних органів.

Лейбористська партія Сполученого королівства (ЛПСК) була заснована в 1900 р. Індивідуальне членство у цій організації з'явилося в 1918 р. До цього партія класифікувалась, як масова завдяки колективному членству афілійованих профспілок та інших організацій. Незабаром після свого виникнення ЛПСК перетворилася на класичну масову партію з точки зору вузького трактування М. Дюверже (масова партія, як партія класова; наявність масового членства), [3, с. 21] та більш широкої трактування Дж. Сарторі (відкритість партії для всіх бажаючих вступити до її лав; стійка асоціація партії з певною системою цінностей; значна її підтримка в суспільстві; постійна організаційна структура) [15, с. 6-7]

Згідно зі статутом («конституцією») Лейбористської партії 1918 р., ЛПСК мала федеративну структуру, що включала, «з одного боку, асоційовані профспілки, соціалістичні товариства і пізніше Кооперативну партію, а з іншого, - місцеві лейбористські організації». [8, с. 56] Тоді ж рядові лейбористи отримали право представництва на щорічних конференціях ЛПСК. Прийняття рішень на конференціях Лейбористської партії ґрунтувалося на принципі делегування, який на практиці призводив до того, що блоковий голос асоційованих організацій багаторазово переважував голоси партій на місцях — так званих окружних лейбористських партій. У результаті до внутрішньопартійних реформ 1990-их років профспілки, які були наймасовішими асоційованими організаціями, «займали домінуюче становище в партії, відштовхуючи стимули в масовому наборі індивідуальних членів». [10, с. 213]

Протягом першої половини ХХ століття ЛПСК представляла собою широку коаліцію лівих і лівоцентристських сил. В одні періоди це приносило вигоди, в інші створювало проблеми. У Лейбористській партії, що представляє собою ідеологічно строкату організацію, завжди існувало кілька внутрішньопартійних течій та ідейних центрів. Організаційно засновники партії намагалися побудувати структуру партії так, щоб залучити усіх суб'єктів до прийняття рішень. Існувало кілька головних центрів у партії — партійне керівництво, парламентська фракція та профспілки. Хоч ця структура була далеко не ідеальною, вона була дієвою, оскільки більшість членів партії до 1960-х років одночасно були членами профспілок.

Суттєвих змін в структурі партії протягом першої половини ХХ ст. не відбулося. Проте, в другій половині сторіччя ця ситуація змінилася. Змінився характер партійної афіліації. Знизилася кількість членів у профспілках. В партії з'явилися активісти ліворадикального спрямування. Як наслідок, плюралізм думок в ЛПСК вийшов за межі внутріпартійної дискусії. Дискусія переросла у публічні чвари та негативно позначився на рейтингу партії. Відповідно, невдачі, що супроводжували періоди правління лейбористських кабінетів в 1960-70-их роках привели партію до першої великої кризи. Хоч історія ЛПСК на початку ХХ столітті почалася як історія «великого приходу», [13, с. 27] вона ледь не закінчилася, як історія розколотої партії.

Після обрання лідером партії Н. Кіннока, почався тривалий процес реформування партійної ідеології та організаційної структури. На початку 1980-их років баланс сил в ЛПСК був порушений на користь місцевих «відділень» ЛПСК, лівих профспілок і лівих угруповань в парламентській фракції. Н. Кіннок, котрий спирався на підтримку «м'яких лівих» (поміrkованих), чітко зрозумів, що зростання ліворадикальних настроїв всередині партії ще більше ослабить і так розхитану партію та не принесе партії перемоги на наступних виборах. [12, с. 311] Зважаючи на це, головними його цілями стали: боротьба із ліворадикальними елементами всередині партії та зміна балансу сил в партії на користь партійного керівництва завдяки обмеженню влади профспілок.

Першим кроком стала трансформація процесу голосування: були встановлені «колегії виборців, та встановлені квоти, де 40% голосів відводилося афілійованим профспілкам і соціалістичним товариствам і по 30% - місцевим відділенням та членам парламентської фракції». [8, с. 45] Вибори, що проводилися в ході роботи спеціальних партійних конференцій, вважалися такими, що відбулися, якщо один з кандидатів набирав абсолютну більшість «зважених голосів». В іншому випадку голоси, віддані за претендентів, що показали останній результат, розподілялися між першими номерами. Якщо пост лідера опинявся вакантним, то претендентам для висунення своїх кандидатур було потрібно заручитися підтримкою 12,5% членів фракції; якщо була незгода – 20% і двома третинами голосів делегатів партконференції. [13, с. 29]

У 1980 р. в результаті кампанії за демократизацію була введена процедура обов'язкового переобрання депутатів Палати громад перед кожними парламентськими виборами. За традицією право голосу мали тільки активісти - члени генеральних комітетів партійних відділень. У 1984 р., коли Н. Кіннок запропонував взяти на озброєння принцип О.Ч.О.Г. («один член один голос») конференція виступила проти. У 1987 р. він домігся компромісу: «були засновані локальні колегії виборців, в яких 40% голосів отримали місцеві відділення афілійованих профспілок, а інші подавалися усіма індивідуальними членами за принципом «одна людина - один голос»». [1, с. 156] На щорічній конференції в 1990 р. Н. Кінноку навіть вдалося провести рішення, за яким процедуру переобрання стало випереджати голосування в «партіях на місцях».

Після переобрання лідера партії реформи Н. Кіннока продовжив Дж. Сміт. У 1993 р. при Дж. Сміті колегія була зовсім скасована, хоча профспілки домоглися того, що за додатковий внесок трейд-юніоністи одночасно вважалися членами місцевих відділень ЛПСК, і, отже, отримували додаткове право голосу. Також принцип О.Ч.О.Г. був введений на виборах в Національний виконавчий комітет, який за традицією контролював виконання рішень лейбористських конференцій і брав участь у виробленні партійної політики. В результаті програми «Перегляд політики» відбувалася маргіналізація Національного виконавчого комітету і підпорядкування цього органу волі лідера партії

На цьому етапі трансформації Н. Кінноку та Дж. Сміту вдалося досягнути впровадження суттєвих реформ, таких як: зміна процесу переобрання лідера партії, введення процедури обов'язкового переобрання депутатів Палати громад перед кожними парламентськими виборами, часткове впровадження принципу О.Ч.О.Г. в процес заснування локальних колегій виборців, зміна процедури переобрання на Щорічній конференції та введення принципу О.Ч.О.Г. на виборах в Національний виконавчий комітет. Проте Н. Кінноку та Дж. Сміту не вдалося довести ці реформи до кінця. [13, с. 31] На нашу думку, на це вплинули ряд зовнішніх та внутрішніх чинників, головними серед яких були: вплив ліворадикальних та традиціоналістських елементів всередині партії, які блокували пропозиції та рішення лідерів-реформаторів, а також значний вплив профспілок, які і досі володіли значною повнотою влади всередині партії.

Продовжив реформи своїх попередників Т. Блер. Він назвав свою політику «Новий лейборизм» (New Labour). Новий Лейборизм передбачав значні трансформації в організаційній структурі (а саме в балансі сил серед основних суб'єктів впливу в партії), централізацію влади в руках лідера партії, зміну ідеологічного напрямку та відхід від «лівих» позицій до центризму (імплементування ринкових цінностей в економіку, зміну концепції «соціальної держави») та орієнтацію партії на залучення «чужого» та «перехідного» виборця, окрім традиційного електорату.

У 1996 р. Т. Блер продовжив політику обмеження внутріпартійної влади профспілок. Блокове голосування профспілок на конференціях було знижено до 50%, а на конференції в 1997 р. була схвалена ініціатива «Партнерство у владі» (Partnership in Power). [8, с. 67] Її центральна ідея - створення Національного політичного форуму. Головна мета документа - скоординувати відносини в «трикутнику»: Керівна ланка – Національний виконавчий комітет - Конференція. Згідно цього документу партійна конференція, яка була основним форумом

дебатів та основним законодавчим елементом щодо політики партії, мала стати лише кульмінаційним етапом у процесі формування партійної політики. Тепер конференція мала лише «одобрявати» програми, створені за її межами.

В результаті була затверджена дворічна процедура вироблення політичної програми партії. Ключового значення набув Комітет загальної політики, очолюваний лідером ЛПСК котрий включив на паритетній основі представників Національного виконавчого комітету та тіньового кабінету/уряду. Згідно з нововведеннями, порядок денний партійної програми повинен був вноситися на обговорення в Форум, який головує над мережею регіональних форумів. [5, с. 39] Останнім кроком стало винесення остаточних пропозицій на суд конференцій. Цей механізм прийняття рішень, орієнтований на досягнення максимального консенсусу, зводив до мінімуму шанс того, що включені до порядку денного конференцій резолюції могли викликати серйозні розбіжності. На тлі цих реформ щорічні конференції досі номінально залишаються вищим органом партії, однак на практиці знаходяться під надійним контролем партійного керівництва.

Для досягнення своїх цілей «Т. Блер також активно використовував інструменти прямої демократії»: [5, с. 43] У 1995 р. був проведений референдум всіх членів партії про нову редакцію пункту 4 статуту ЛПСК, якому передувала активна агітаційна кампанія на чолі з Блером. Також, як у випадку з Національним політичним форумом, вирішувалися відразу два завдання: демонструвалася демократичність механізму прийняття рішень, а також питання внутрішньої модернізації партії виводилося з компетенції її найвищого органу — Щорічної конференції. У 1996 р. відбувся референдум з підтримки передвиборчого маніфесту ЛПСК, якому передувала кампанія «Дорога до маніфесту» (Road To Manifesto). Цими діями нові лейбористи продемонстрували електорату та ЗМІ, що їх програма, по-перше, розроблена на максимально «демократичній» основі, і, по-друге, відображає консенсус в партії.

Таким чином, «внутрішньопартійні реформи в 1980-90-ті роки сприяли розширенню прав рядових членів у процесі відбору кандидатів до парламенту і лідера, однак вплив активістів і профспілок знизився, а керівництво партії розширило свою автономію у прийнятті рішень». [13, с. 33] Хоча до 1997 р. профспілки ще забезпечували ЛПСК переважною більшістю її членів (85%), після 1997 р. чисельність афілійованих трейд-юніонів знизилася до половини від їх загальної кількості. Якщо в середині 1970-их років партія фінансувалася профспілками на 80%, то через двадцять років - лише на 50%. Також, змінився і принцип фінансування партії: на початку XXI століття 8% бюджету ЛПСК забезпечувалося за рахунок партійних внесків, 27% - профспілкових і 35% представляли собою пожертвування від компаній і приватних осіб (у торі це число становило 90%, у ліберал-демократів - 66%). [6]

На нашу думку, демократизація процесів в Лейбористській партії наприкінці ХХ ст. не була самоціллю для партійної еліти. Вони керувалися цілями контролю над інтересами рядових членів партії, (в першу чергу активістів), для того щоб покінчити із розбратом всередині партії. Історія лейбористів з особливою наочністю свідчить, що електоральні успіхи партії можуть бути значно ускладнені прагненням активістів зберегти «ідеологічну чистоту» партійних рядів. Тому партійна еліта, яка насамперед прагне до влади, запустила ряд реформ для зміни балансу сил всередині партії на свою користь, та досягнення електорального успіху.

На ранньому етапі і до 1990-х років, Лейбористська партія відповідала усім ознакам масової партії – це насамперед масове індивідуальне та колективне членство, наявність парламентської фракції, (але дистанціювання її від партійного керівництва, яке обиралося із низів, за допомогою членів), також існування великого впливу трейд-юніонів, відстоювання інтересів яких, і було першопричиною створення цієї партії. Парламентська практика завжди відігравала велику роль, проте вона не була настільки розвиненою, як у консерваторів. Ця роль ще більше була урізана в 1970-ті рр.. в результаті запеклої внутріпартійної боротьби. Основні питання зазвичай вирішувалися, на «потрійному» рівні: представництво партійних організацій, профспілок і вже потім - парламентської фракції.

Наприкінці ХХ ст. Лейбористська партія зробила перший суттєвий крок в сторону організаційно-структурних реформ. Головною причиною, на нашу думку, стала потреба

змінити баланс сил, зробити структуру більш централізованою, сконцентрувавши владу у руках лідера, для того щоб закріпити право формування ідеологічного напрямку і партійних змін саме за ним, і вузьким колом його помічників. Нове партійне керівництво зрозуміло, що для електорального успіху, покращення іміджу партії та безперешкодного просування нової політики потрібно було змінити організаційну структуру партії.

Першим із чинників, який спонукав партійне керівництво до переосмислення структури партії - це *зміна класової афіліації членів*. Нове партійне керівництво розглядало однією із найвагоміших причин провалу на виборах зменшення традиційного поділу по класах, що означало, що класова ознака електорату почала втрачати свою домінуючу силу. Потрібно було змінити класову орієнтованість партії. Британське суспільство почало відходити від класичного поділу, відповідно й орієнтуватися лише на традиційний електорат більше не можна було. Потрібно було залучитися підтримкою медіанних виборців, зробити програми більш привабливими для них та для традиційного електорату ліберал-демократів і консерваторів, котрих можна було б переманити, змінивши ідеологічних напрямків партії.

Другим чинником стало *зменшення кількості членства в профспілках*. Це вплинуло на те, що Лейбористська партія вже не могла перемагати на виборах за допомогою лише лояльної підтримки виборців, які були членами профспілок. Ідеологічне зміщення до центру потребувало зменшення впливу профспілок, лояльних традиціоналістів і активістів у прийнятті партійних програм, оскільки вони були більш консервативними в ідеологічному плані, більш ліво-радикальними, та менш чисельно підтримували нову політику. Цього не можна було досягнути, оскільки профспілки мали значний вплив всередині партії. Для цього було потрібно *змінити баланс сил* всередині партії, та зменшити вплив профспілок, що і було зроблено.

Залучення нового нетрадиційного електорату передбачало підняття іміджу партії в суспільстві, створення образу сильної та зібраної партії, якою Лейбористську партію зазвичай не вважали, через регулярні внутріпартійні чвари. Для цього було потрібно *змінити характер прийняття рішень*. Партійна конференція – яка була головним органом прийняття ключових рішень стосовно програмного курсу партії, із появою і поширенням ЗМІ, створювала враження, що партійні суб'єкти в особі профспілок, партійного керівництва, членів і афілійованих організацій створюють розбрат у партії, вічно борються один із одним та не можуть прийняти консолідованого рішення.

Для того щоб змінити цей стереотипний імідж, процес прийняття рішень із Конференції потрібно було перевести «за закриті двері». Щоб досягнути цього треба було реформувати роль, місце та силу конференції у структурі партії, що і було зроблено. Після створення Національного форуму по питаннях полісі, керівництво партії змогло керувати процесом, відводячи від нього увагу громадськості, завдяки створенню штучного іміджу консолідованості партії. Вирішальне слово у прийнятті політичних програм перейшло до головної комісії на чолі із лідером партії, яка надавала членам Національної конференції певні наперед підготовлені програми для схвалення. Процес формування програм по-суті було скасовано. Це звісно підняло імідж партії та сприяло перемозі на виборах, проте значно знизило рівень демократичності усередині партії.

Зміщення балансу сил у Лейбористській партії, дозволило новому керівництву успішно просувати свої політику та, на нашу думку, стало одним із чинників, який допоміг Лейбористам отримати владу наприкінці ХХ ст. та втримати її протягом трьох термінів поспіль. Реформи у партії розпочав Н. Кіннок, проте довести їх до логічного кінця вдалося лише Т. Блеру. Т. Блер спершу змінив ідеологічний характер партії, змістивши її до центру, а після отримання першої перемоги змінив і характер вибору лідера, що практично унеможливило його зміщення із посту очільника партії. Він також закріпив за собою право формування програм партії та сконцентрував у своїх руках повноту влади, для впливу на прийняття ключових рішень. Ідеологічні зміни та структурні зміни, на нашу думку, трансформували партію. Хоча, Лейбористська партія і досі, згідно класифікацій М. Дюверже має ознаки масової партії, на початку ХХІ сторіччя вона перебрала ознаки виборчої партії.

Із вищевказаного можна зробити чіткий висновок – Лейбористська партія пройшла через складну внутрішньоструктурну трансформацію, результатом якої стала централізація влади в руках партійної верхівки та втрата партією більшості первинних ознак масової партії. Ознаки масової партії і досі присутні у ЛПСК, проте ці риси були видозмінені, як і реальні канали впливу. Це дає змогу говорити про те, що ця партія набула певної гібридної форми, стосовно структури. Незважаючи на централізацію влади в партії та факту довгого перебування Лейбористів при владі, перехід до «картельної партії» не відбувся.

Використана література:

1. Cole M. Political Parties in Britain / M. Cole, H. Deighan. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2012. – 224 p.
2. Collins R. Building a One Nation Party / R. Collins. – London: The Labour Party, 2014. – 44 p.
3. Duverger M. Political Parties: Their Organizations and Activity in the Modern State / M. Duverger. – London: Methuen, 1954. – 439 p.
4. Epstein L. Political Parties in Western Democracies / L. Epstein. – London: Transaction Publishers, 1980. – 387 p.
5. Gromyko A. Political modernization of the UK from the Westminster Model of Democracy to the Plural Model / A. Gromyko // Que RAS. – 2005. – № 158. – P.35 – 47.
6. Heffernan R. Political Parties and the Party System Developments in British Politics [Електронний ресурс] / R. Heffernan // London: Palgrave Macmillan, 2003. – Режим доступу: <http://oro.open.ac.uk/10470/>
7. Katz R. Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of the Cartel Party / R. Katz, P. Mair // **Party politics**. – London, 1995. – V. 1, N 1. – P. 5-28.
8. Labour Party. Labour Party Rule Book. // One Brewer's Green. – London, 2013. – 93 p.
9. McKenzie R. British Political Parties / R. McKenzie. – London: Mercury Books. – 1964. – 480 p.
10. Mullen, A. The policy making process of the political left' / A. Mullen. – Bradford: University of Bradford. – 2005. – 346 p.
11. Newmann S. Toward a Comparative Study of Political Parties / S. Newmann // Modern Political Parties. Approaches to Comparative Politics. – Chicago, 1957. – 235 p.
12. Puhle H. Still the Age of Catchallism. Old Concepts and New Challenges / H. Puhle. – Oxford: Oxford University Press, 2003. – 379 p.
13. Richards A. The Life and Soul of the Party: Causes and Consequences of Organizational Change in the British Labour Party since 1979 / A. Richards // Instituto Juan March de Estudios e Investigaciones. – 1997. – №2. – P. 24 – 34.
14. Sartori G. Parties and Party Systems / G. Sartori. – N. Y.: A Framework for Analysis, 1976. – 368 p.
15. Sartori G. Party Types, Organisation and Functions / G. Sartori // West European Politics. – 2005. – №28(1). – P. 5 – 32.

Чорняк З. С. *Изменения в организационной структуре Лейбористской партии Соединенного королевства: факторы и политические последствия*

Статья посвящена анализу факторов, которые повлияли на изменения в организационной структуре Лейбористской партии Соединенного королевства. Автор подчеркнул характер и особенности трансформации на каждом этапе, начиная от основания партии, к руководству Т. Блэра и определил причины и последствия изменений в партийной структуре.

Ключевые слова: партийная структура, организационная структура, баланс сил, новые лейбористы, политические актеры, Лейбористская партия, партийная система Соединенного королевства.

Chornyak Z. S. *Changes in the Organizational Structure of the Labour Party of the United Kingdom: Factors and Political Implications*

The article analyzes the factors, which influenced the structure transformation of the Labour Party of the United Kingdom. The author highlighted the nature and features of the transformation at each stage, starting from the party's foundation, till the leadership of T. Blair, and determined the causes and effects of the changes in the party structure.

Keywords: *party structure, organizational structure, balance of power, New Labour, political actors, the Labour Party, the party system of the United Kingdom.*